

**NAJČEŠĆE POSTAVLJENA
PITANJA VEZANA ZA ISTOSPOLNU
ORIJENTACIJU, COMING OUT,
PARADU PONOSA
I RODNI IDENTITET**

ISTOSPOLNA ORIJENTACIJA¹

ŠTA JE SEKSUALNA ORIJENTACIJA?

Pojam seksualnost usko je povezan sa pojmovima seksualni identitet i seksualna orijentacija. Seksualni identitet se može označiti kao spoj sopstvene seksualnosti, seksualne orijentacije i javnog predstavljanja seksualnih ciljeva, tj. Kao način na koji osoba definira vlastitu seksualnu opredijeljenost. Seksualna orijentacija uobičajeno se definira kao obrazac emotivne i seksualne privlačnosti prema osobama istog ili suprotnog spola. U teorijskom smislu, seksualna orijentacija obuhvata tri dimenzije: seksualno ponašanje, emotivnu i erotsku privlačnosti i seksualne fantazije. Osobe mogu, ali i ne moraju pokazivati svoju seksualnu orijentaciju svojim ponašanjem.

Četiri osnovne vrste seksualne orijentacije su:

Homoseksualnost (istospolna orijentacija) – emotivna, seksualna, duhovna, romantična i druga privlačnost u odnosu na osobe istog spola;

Heteroseksualnost – emotivna, seksualna, duhovna, romantična i druga privlačnost u odnosu na osobe suprotnog spola;

Biseksualnost – emotivna, seksualna, duhovna, romantična i druga privlačnost u odnosu na osobe oba spola.

Aseksualnost – seksualna nezainteresovanost za druge osobe, koja ne isključuje emotivnu, duhovnu i druge privlačnosti.

Osobe istospolne orijentacije su lezbejke (žene koje emotivno i/ili fizički privlače žene), gejevi (pojam koji se koristi za muškarce koje emotivno i/ili fizički privlače muškarci), dok su biseksualci/biseksualke/biseksualne osobe one koje emotivno i/ili fizički privlače osobe oba spola.

¹ Ovaj dio se oslanja, uz dopune i izmjene Sarajevskog otvorenog centra, na tekstove *Činjenice o istopolnoj orijentaciji i Najčešća pitanja i odgovori u vezi sa istopolnom orijentacijom* objavljenima u publikaciji *Čitanka. Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima* (Labris, Beograd, 2011). Na ovom mjestu želimo se zahvaliti našoj sestrinskoj i partnerskoj organizaciji Labris na ustupanju prava i podršci. Također, dijelovi nekih odgovora su preuzeti iz *Pojmovnika LGBT kulture* (Čaušević, Gavrić (ur), Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2012).

DA LI JE SEKSUALNA ORIJENTACIJA PITANJE IZBORA?

Ne. Nakon brojnih rasprava o porijeklu seksualnosti tokom 20. vijeka, naučnici_e različitih oblasti postigli_e su konsenzus upravo u činjenici da seksualna orijentacija nije pitanje izbora, bez obzira da li ove teorije dolaze iz prirodnih ili društvenih oblasti. Ni heteroseksualna orijentacija nije pitanje izbora, pa nema razloga da isto ne važi i za homoseksualnost i biseksualnost. Jedino što homoseksualne osobe mogu jeste da izaberu hoće li prihvatiti sopstvenu seksualnu orijentaciju ili ne.

DA LI SE SEKSUALNA ORIJENTACIJA MOŽE MIJENJATI?

Ne. Zbog izuzetno nepovoljnog položaja u društvu, mnoge LGBT osobe pokušavaju da promijene, odnosno potisnu svoju seksualnu orijentaciju, ali su ti pokušaji uvijek neuspješni. Također, upravo ovakvi pokušaji dovode do brojnih psiholoških problema kod LGBT osoba uslijed neprihvatanja sopstvenog identiteta i orijentacije.

KAKO NASTAJE SEKSUALNA ORIJENTACIJA?

Trenutno naučno stanovište podrazumijeva da na nastanak određene seksualne orijentacije utiče kombinacija bioloških (genetskih, hormonalnih) i socioloških faktora, odnosno utjecaj okoline. Same LGBT osobe različito se izjašnjavaju o ovom pitanju na osnovu ličnog doživljaja sebe i ličnih iskustava. Neke govore o tome da su sopstvenu homoseksualnost počele da spoznaju još u veoma ranom djetinjstvu, druge navode period adolescencije kao vrijeme kada prvi put prepoznaju homoseksualnost u sebi, dok ima i onih koji tek kasnije u životu otkrivaju emocionalne i seksualne sklonosti ka osobama istog spola. Bez obzira da li ijedan od ovih faktora presudno utiče na stvaranje određene seksualne orijentacije, važno je naglasiti da je pravo na seksualnu orijentaciju ljudsko pravo, te samim tim traženje objašnjenja o nastanku homoseksualnosti ne smije biti izgovor za nepoštivanje osnovnog ljudskog prava.

DA LI SE SEKSUALNA ORIJENTACIJA MOŽE PRENIJETI ILI NAUČITI?

Ne. S obzirom na činjenicu da seksualna orijentacija nije pitanje izbora, seksualna orijentacija se ne može naučiti. Najčešće predrasude o ovom pitanju odnose se na odgajanje djece u istospolnim partnerstvima i utjecaj istospolnih roditelja na seksualnu orijentaciju njihove djece, ali i na njihovo opće mentalno zdravlje i sposobnosti socijalizacije. Također, neke od profesija oko kojih se vodi najviše debata i koje su u homofobičnim društvima gotovo zabranjene za LGBT osobe su upravo one koje podrazumijevaju rad sa djecom – profesori, učitelji itd.

U mnogim zemljama su rađena istraživanja o utjecaju koji na život djece ima odrastanje u porodici u kojoj su roditelji istog spola/roda. Još od 1970ih godina postaje sve jasnije da procesi u okviru porodice, kao što su kvalitet roditeljstva, psihosocijalne karakteristike roditelja, kvalitet i nivo zadovoljstva odnosima u porodici, kao i nivo saradnje i harmonije među roditeljima, jesu procesi koji doprinose određivanju dobrobiti djece i njihovim rezultatima, a ne struktura porodice, po sebi, kao što je broj, spol/rod, seksualnost i zajednički život roditelja. Struka se slaže da se djeca odgajana u porodicama čiji su roditelji istog spola sama ne izjašnjavaju kao istospolno orijentirana češće nego što se to dešava u heteroseksualnim porodicama. I na kraju, s obzirom da većina LGBT osoba potiče upravo iz heteroseksualnih porodica, koje nisu mogle imati utjecaja na seksualnu orijentaciju djece, nema razloga da isto to ne važi i za djecu u istospolnim porodicama.

DA LI JE HOMOSEKSUALNOST /BISEKSUALNOST IZAZVANA ZLOSTAVLJANJEM ILI LOŠIM ISKUSTVOM SA OSOBAMA SUPROTNOG SPOLA?

Ne postoji povezanost između ovih pojava i istospolne orijentacije. Mnogo ljudi u svom djetinjstvu preživi različite vrste zlostavljanja i zanemarivanja, a kada odrastu budu heteroseksualni. Većina ljudi, i heteroseksualnih i LGBT osoba, imaju u životu loša iskustva sa osobama suprotnog spola. Tvrdnje da homoseksualnost ili biseksualnost može biti prouzrokovana zlostavljanjem u djetinjstvu su vrlo problematične jer implicitno podrazumijevaju da biti LGBT osoba nije pozitivna stvar, već nešto što je došlo kao rezultat ozbiljne traume.

DA LI JE HOMOSEKSUALNOST/BISEKSUALNOST MENTALNI ILI EMOCIONALNI POREMEĆAJ?

Homoseksualnost i biseksualnost predstavljaju normalne oblike ljudske seksualnosti koje su se javljale u svim kulturama i historijskim periodima. Psihologija, psihijatrija i druge nauke koje se bave mentalnim zdravljem slažu se u tome da se homoseksualnost i biseksualnost ne ubrajaju u mentalne bolesti, poremećaje ili emocionalne probleme. Američko udruženje psihijatarata je 1973. godine uklonilo homoseksualnost sa liste mentalnih i emocionalnih poremećaja. Ovu odluku podržalo je i Američko udruženje psihologa 1975. godine, dok je Svjetska zdravstvena organizacija 17. maja 1990. godine uradila istu stvar. Od 2004. godine 17. maj se obilježava kao Međunarodni dan protiv homofobije ili IDAHO (International Day Against Homophobia).

COMING OUT

ŠTA JE COMING OUT²? ZBOG ČEGA NEKE LGBT OSOBE PRIČAJU LJUDIMA O SVOJOJ SEKSUALNOJ ORIJENTACIJI? ZAŠTO TO NE ZADRŽE ZA SEBE?

Coming out (eng. coming out of the closet - izlazak iz ormara) predstavlja proces istraživanja sopstvene homoseksualnosti, uključujući dijeljenje i razmjenu tog iskustva sa porodicom, prijateljima_cama, kolegama_icama na poslu, školi, ali i sa širom društvenom zajednicom. Sam coming out predstavlja proces koji najprije podrazumijeva otkrivanje i prihvatanje sopstvene homoseksualnosti/biseksualnosti, a tek nakon toga i saopštavanje drugim osobama. LGBT osobe različito postupaju kada je u pitanju razotkrivanje sopstvene seksualne orijentacije. Neke osobe odlučuju da to zadrže za sebe ili podijele sa jako malim brojem najbližih ljudi, a neke su aut u vrlo širokoj društvenoj zajednici. U svakom slučaju, na svakoj osobi je da sama izabere kome će biti aut. Coming out proces je čvrsto povezan sa psihološkim prilagođavanjem i prihvatanjem sebe.

Većina LGBT³ osoba trudi se da svoju seksualnu orijentaciju sakrije, posebno u vrlo homofobičnim društvima kakvo je i društvo Bosne i Hercegovine. Međutim, kada odluče da ne kriju svoju seksualnu orijentaciju, obično do izražaja dolaze dupli standardi, jer ono što neki smatraju razmetanjem LGBT osoba, kod heteroseksualnih osoba se smatra uobičajenim i svakodnevnim ponašanjem. Kada heteroseksualni par hoda ulicom držeći se za ruke, to se smatra normalnim ponašanjem. Nasuprot tome, kada lezbejski ili gej par to isto radi, gotovo sigurno će biti primijećen i optužen za razmetanje svojom seksualnošću ili promoviranje svoga načina života. Zbog toga mogu doći u situaciju da budu verbalno ili fizički maltretirani. Heteroseksualnim osobama je dozvoljeno da pričaju o svojim supružnicima i partnerima. Mogu da nose burmu, da drže fotografije svojih voljenih na radnom stolu u firmi, da se ljube pri rastanku na aerodromu, da dolaze sa svojom voljenom osobom na proslave itd. Lezbejka ili gej osoba koja bi izabrala ovakvo ponašanje, bila bi

- 2 U ovom kontekstu uobičajeno je koristiti izraze: aut (na pr, ...neke osobe su aut u široj društvenoj zajednici), autirana/autovana osoba (na pr, ...on je autiran svojim roditeljima).
- 3 Coming out transrodnih osoba je specifičan (u odnosu na coming out lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba) jer je vezan za njihov rodni identitet, koji je vidljiv okolini, tako da transrodne osobe ne mogu birati hoće li se autirati ili neće – njihovo autiranje je prisilno upravo zbog vidljivosti transrodnih identiteta. Više o ovoj temi pročitajte u dijelu o rodnim identitetima.

viđena kao neko ko izaziva nevolje. Istina je da većina lezbejki i gejeva ne želi da se javno izjašnjava o svojoj seksualnoj orijentaciji već jednostavno žele da budu u mogućnosti da objedine različite aspekte svoga života, na isti način koji je dozvoljen heteroseksualnim osobama. Ono što većina ljudi misli kada kaže da lezbejke i gejevi treba da zadrže svoj život za sebe, jeste da treba da drže svoje živote u tajnosti.

Zbog čega je coming out težak proces za LGBT osobe?

Zbog mnogobrojnih stereotipa i nepotrebnih predrasuda u odnosu na LGBT osobe, coming out za njih predstavlja veliki izazov koji može proizvesti emocionalne patnje. Kada prvi put postanu svjesni privlačnosti u odnosu na osobe istog spola, lezbejke i gejevi mogu se osjećati usamljeno i drugačije. Također, mogu strahovati da će ih, u slučaju da se autuju, porodica, prijatelji, saradnici_e ili vjerske institucije odbaciti. Osim toga, LGBT osobe su vrlo često meta diskriminacije i nasilja, što je velika prepreka u razvoju LGBT zajednice.

RODITELJSTVO I OSTALE VRIJEDNOSTI

DA LI SU LGBT OSOBE PROTIV PORODIČNIH VRIJEDNOSTI?

Ono sa čime se većina LGBT osoba ne slaže nema nikakve veze sa vrijednostima koje porodica želi da prenese na svoju djecu, već sa ograničenom definicijom porodice koju mnoge institucije žele da promoviraju. Koncept oca, majke i njihove djece, kao jedini legitimni tip porodice, nerealan je jer postoje milioni porodica koje ne spadaju u ovaj ograničeni okvir. Samohrani roditelji, porodice koje su usvojile djecu, starateljske porodice, proširene porodice (ne odnosi se samo na krvno srodstvo), lezbejske i gej porodice, sve su to vidovi porodičnih zajednica koje imaju svoje vrijednosti i kao takve treba da budu prepoznate. Vrijednosti kao što su ljubav, suosjećajnost, odgovornost, iskrenost, integritet, samouvjerenost i poštenje, samo su neke od onih koje bi većina roditelja željela da prenese na svoju djecu, bez obzira na seksualnu orijentaciju.

DA LI BI LEGALIZACIJA ISTOSPOLNIH BRAKOVA MOGLA DA UMANJI VRIJEDNOST I ZNAČAJ HETEROSEKSUALNIH BRAKOVA?

Ideja da će legalizacija istospolnih brakova utjecati na vrijednost i značaj heteroseksualnih brakova je apsurdna. Legalizacija istospolnih brakova neće oduzeti prava heteroseksualnim parovima, samo će ta prava i odgovornosti proširiti na sve pripadnice_ke društva.

DA LI LGBT OSOBE MOGU BITI DOBRI RODITELJI?

Da. Gotovo sva istraživanja koja su direktno uspoređivala rezultate u odgoju djece u istospolnim porodicama i u onima kod kojih su roditelji heteroseksualni izuzetno su dosljedna u dokazivanju da su lezbejke i gejevi jednako spremni i sposobni da budu roditelji kao i heteroseksualni parovi te da su njihova djeca psihološki zdrava i dobro prilagođena kao i djeca odgajana u heteroseksualnim porodicama, uprkos realnosti koja upućuje na značajan stepen diskriminacije i pravne nejednakosti koji ostaju izuzetan izazov za ove porodice. Ove studije su pokazale da ne postoje razlike u razvoju ove dvije grupe djece – ne postoje razlike u inteligenciji, psihološkom i socijalnom prilagođavanju, popularnosti među prijateljima, razvoju identiteta društvenih rodnih uloga, ili razvoju seksualne orijentacije.

DA LI SU LEZBEJKE FEMINISTKINJE KOJE MRZE MUŠKARCE?

Veliki broj lezbejki jesu feministkinje, ali nisu sve. Feministkinje ne mrze muškarce. One samo podržavaju stav da žene zaslužuju jednaka prava da samostalno donose odluke i da imaju jednake mogućnosti za društveni i profesionalni razvoj i napredak, kao što to muškarci vjekovima imaju.

DA LI JE TAČNO DA SU LGBT OSOBE OPSJEDNUTE SEKSOM I DA SU PROMISKUITETNE?

Promiskuitet nije povezan sa seksualnom orijentacijom, već sa vrijednosnim normama i uvjerenjima. Samim tim, isto kao i kod heteroseksualne populacije, neke LGBT osobe su promiskuitetne, a neke nisu.

DA LI SU GEJEVI SKLONIJI ZLOSTAVLJANJU DJECE?

Nepopularne manjinske grupe često se stereotipno predstavljaju kao prijetnja za najranjivije predstavnike_ce većinske populacije. U tom smislu, nisu rijetke tvrdnje da gejevi predstavljaju prijetnju za djecu. Jedan od najštetnijih mitova jeste povezivanje homoseksualnosti sa zlostavljanjem djece. Kako istraživanja pokazuju, djecu najčešće zlostavljaju odrasli muškarci heteroseksualne orijentacije. Često se radi o članu porodice ili porodičnom prijatelju. Pedofili

koji zlostavljaju djecu istog spola gotovo nikada nisu homoseksualci. Podaci govore da je rijetka pojava da heteroseksualne žene zlostavljaju djecu, a lezbejke još manje. Empirijska istraživanja su pokazala da seksualna orijentacija ne utječe na to da li će osoba zlostavljati djecu. Osobe koje zlostavljaju djecu ne mogu biti okarakterizirane kao osobe sa seksualnom orijentacijom svojstvenom za odrasle osobe – one su fokusirane na djecu.

DA LI SU LGBT OSOBE RELIGIOZNE?

Neke jesu, neke nisu. Tradicionalno, religija vrši veliki pritisak na LGBT zajednicu. I pored toga mnoge LGBT osobe jesu vjernici_e u okviru svojih religija. Stepen otvorenosti koji oni_e imaju da imaju u pogledu svoje homoseksualnosti zavisi od svake crkve ponaosob, vjeroispovijesti i vjerske zajednice. Neke od glavnih vjerskih organizacija posljednjih decenija pridaju veću pažnju pitanju homoseksualnosti. Mnoge su zadržale konzervativan stav o homoseksualnosti, a pojedine su postale otvorenije za prisustvo lezbejki i gejeva u svojim redovima i pružaju razumijevanje i podršku za teme i brige ovih ljudi.

ZAŠTO LGBT OSOBE STALNO INSISTIRAJU NA POSEBNIM PRAVIMA ZA SEBE?

LGBT aktivizam ne insistira ni na kakvim posebnim pravima. Organizacije koje su protiv zakona koji reguliraju diskriminaciju nad LGBT osobama žele da prikažu zahtjeve LGBT zajednice kao specijalne prohtjeve. Oni smatraju da su već svi jednako zaštićeni i da bi zakon koji bi zabranio diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta bio specijalno napravljen da bi štutio prava LGBT osoba i da bi time bila ostvarena specijalna prava. Ono što ne žele da shvate jeste činjenica da LGBT zajednica nije zainteresirana za ostvarivanje bilo koje vrste specijalnih prava. Ona želi jednaka prava i zaštitu u vezi sa zaposlenjem, stanovanjem, porodicom, pravom na život bez nasilja i diskriminacije i svim drugim aspektima života, kao što to imaju i heteroseksualne osobe.

PARADA PONOSA⁴

ZAŠTO SE ORGANIZIRAJE PARADA PONOSA (PRAJD ILI DAN PONOSA)? ZBOG ČEGA LGBT OSOBE IMAJU POTREBU DA PARADIRAJU?

Prajd zapravo predstavlja svojevrsno sjećanje na 28. juni 1969. i takozvanu Stounvolšku pobunu (Stonewall riots) u Greenwich Villageu kod New Yorka, kada su prvi put u historiji LGBT osobe, potpomognute liberalnijim strejt krugovima, započele fizički otpor maltretiranju policije, koja je privodila osobe samo zbog njihove seksualne orijentacije. Od tada, taj dan se obilježava kao dan borbe za prava osoba neheteroseksualne orijentacije. Kako se gej pokret ubrzano razvijao i kako su mnoga prava u međuvremenu ostvarena (tj. izjednačena sa pravima heteroseksualaca_ki), prije svega u Evropi i Americi, manifestacija je u većim centrima poprimila komercijalni karakter i pretvorila se u Paradu ponosa, zabavnu manifestaciju koja i dalje ističe specifičnosti homoseksualne subkulture u svoj njenoj raznolikosti, od, na primjer, gej policajaca do drag queen performer_a_ki.

Ponos ovdje, prije svega, predstavlja ponos zbog hrabrosti u borbi za svoja prava, kao i odgovor na omalovažavanje patrijarhalne zajednice, a ne ponos zbog seksualne orijentacije kao takve – ona naprosto varira od osobe do osobe i nema nikakvu a priori negativnu ili pozitivnu vrijednost. Na ovim prostorima još uvijek nema gej parade u tom obliku, jer je to specifično zapadno iskustvo, nastalo u posebnim historijskim okolnostima, dugo razvijano i mijenjano. Za sličan događaj ovdje još uvijek nema uslova, zbog nerazvijene LGBT subkulture/infrastrukture (u odnosu na zapadnu) do ekonomskih problema (pitanje komercijalne isplativosti). Međutim, protestno okupljanje kao obilježavanje Dana ponosa ovdje ima prije svega politički značaj – koristi se elementarno pravo, zagarantirano Ustavom, na slobodno okupljanje i protest, protest koji ima za cilj da naglasi da je diskriminacija prema LGBT osobama i dalje prisutna, tražeći njeno ukidanje.

Sama manifestacija je dio procesa borbe za ravnopravnost LGBT populacije. Stoga, za nju nije rano, jer, kako neki kažu, “za nju još nema uslova”, misleći na netoleranciju koja postoji. Sam protest treba da bude dio akcija koje te željene,

⁴ Tekst pisale_i članice_ovi Organizacionog odbora Povorke ponosa Beograd 2009, objavljen u srbijanskom dnevnom listu Borba, 18. 09. 2009. Prilagodio ga potrebama ovog priručnika Sarajevski otvoreni centar.

tolerantnije uslove stvaraju. Ako bismo čekali_e da oni dođu sami od sebe, ne bismo ih dočekali_e – politička historija pokazuje nam da su marginalizirane grupe uvijek morale da se bore za izjednačavanje svojih prava. Žene i crnačka populacija dobri su primjeri za to.

PARADE PONOSA SU MANIFESTACIJE KOJE UGROŽAVAJU PRAVA VEĆINE KOJA SE PROTIVI HOMOSEKSUALNOSTI?

Koje pravo većine je ugroženo? Ni jedno. S druge strane, pravo na slobodu okupljanja je zagwarantirano Ustavom, a redovno protestiraju razne grupe ljudi – od izbjeglica, preko žena, do radnika_ca. Protest je, dakle, legalan i legitiman vid borbe onih koji su ugroženi i on nikoga ne ugrožava, jer ne traži diskriminaciju drugih, već se bori protiv sopstvene. Većina ima pravo da se ne slaže sa ovakvim aktivnostima, ali ne smije ugrožavati ničija ljudska prava i ograničavati zakonom propisane slobode koje važe za sve.

PARADA PONOSA VRIJEĐA JAVNI MORAL?

Nema ničeg nemoralnog u protestu u skladu sa zakonom kojim se traži ukidanje diskriminacije i koji propisuje pravila i ograničenja u javnom ponašanju, čega će se organizatori pridržavati. Razmjena nježnosti i poljubaca, koje svakodnevno viđamo kod heteroseksualnih parova u javnosti dio je uobičajene kulture javnog ponašanja i nema ničeg protivnog moralu ukoliko se tako ponašaju i homoseksualne osobe. Naprotiv, ono što je tu pogrešno jeste njihova nemogućnost da se tako ponašaju zbog diskriminacije kojoj su izloženi_e, a koje često u takvim slučajevima počinje verbalnim vrijeđanjem, a završava se fizičkom agresijom.

ZBOG ČEGA LGBT ZAJEDNICA INSISTIRA NA ORGANIZACIJI PARADA KADA SU ONE NEBEZBJEDNE I ČESTO DOLAZI DO NASILJA?

Apsolutne bezbjednosti nema nigdje, pa ni na ovakvoj manifestaciji ili okupljanjima sličnog tipa, kao što su drugi protesti, koncerti i sl. Na kraju, sami ljudi koji dolaze preuzimaju dio odgovornosti za svoju bezbjednost znajući da je u pitanju rizičan skup. To treba pošteno i otvoreno reći. Međutim, svjesni_e toga, organizatori_ke u saradnji sa policijom i privatnim obezbjeđenjem, učinit će sve da sigurnost bude maksimalna i da niko ne bude povrijeđen. Takve pripreme ključni su dio obilježavanja Dana ponosa, kojima se vrlo ozbiljno i temeljito pristupa nekoliko mjeseci, prateći aktuelna politička zbivanja i stalno procjenjujući bezbjednosnu situaciju. Ukoliko je ona bitno ugrožena, manifestacija će se pomjeriti za vrijeme kada zvanični organi i organizatori_ke procijene da su adekvatni uslovi ostvareni. Nikakvi kompromisi s

tim u vezi neće biti pravljene, jer je bezbjednost učesnika_ca na prvom mjestu.

ZAŠTO HETEROSEKSUALNE OSOBE NE PARADIRAJU?

Zato što njihova prava na osnovu tog određenog ličnog svojstva nisu ugrožena. Heteroseksualnost je svuda oko nas, većinska i podrazumijevajuća i heteroseksualne osobe nisu ugrožene zato što su heteroseksualne. Ukoliko žele, heteroseksualne osobe bi mogle organizirati takav skup – niko ih u tome ne sprečava.

RODNI IDENTITETI

ŠTA JE RODNI IDENTITET?

Rodni identitet je dio ličnog identiteta i odnosi se na socijalnu i ličnu percepciju svake osobe, kroz podržavanje ili odstupanje, sopstvenog biološkog spola. Rodni identitet tiče se svakog ljudskog bića i ne znači samo binarni koncept muškog i ženskog.

ŠTA JE TRANSRODNOST, A ŠTA TRANSEKSUALNOST?

Transrodnost se odnosi na osobe čiji rodni identitet ili rodna prezentacija nije u skladu sa općeprihvaćenim rodnim ulogama koje je društvo dodijelilo ženama, odnosno muškarcima. To je sveobuhvatni termin koji označava sve osobe koje odstupaju od tradicionalnih rodnih uloga.

Trans je općeniti izraz koji se koristi za osobe, identitete, ponašanja i grupe koje odstupaju od normativnih rodnih/spolnih uloga.

Transeksualnost potpada pod ovu definiciju, ali predstavlja samo jedan od identiteta koje transrodnost obuhvata. Transeksualnost se odnosi na osobe koje žele i imaju namjeru modificirati svoj spol, odnosno modificiraju svoje tijelo fizičkim i/ili hormonskim terapijama i hirurškim operacijama, kako bi ga usaglasile sa svojim rodnim identitetom.

ZAŠTO SU NEKI LJUDI TRANSRODNI?

Ne postoji općeprihvaćeno objašnjenje zašto su neki ljudi transrodni. Različitost transrodnih identiteta upravo insistira na neprihvatanju jednostavnog objašnjenja i definicije porijekla transrodnosti. Mnogi eksperti_ce tvrde da do transrodnosti dolazi zbog različitih bioloških faktora, prije svega različitog nivoa hormona u prenatalnom periodu, zatim se navode i genetski utjecaji, kao i rana iskustva u primarnoj porodici, ali i socijalni utjecaji koji mogu utjecati na

različita transrodna ponašanja i identitete. Mnogo više objašnjenja o porijeklu postoji kada se radi o transeksualnosti. Većina njih se odnosi na psihološke i biološke uzroke koji nastaju u prenatalnom periodu. Neka istraživanja govore o različitostima u ljudskom mozgu i različitom nivou hormona. Drugi, pak, govore o genetskim komponentama transeksualnosti.

KOJI IDENTITETI U OKVIRU TRANSRODNOSTI POSTOJE?

Drag queen: muškarac koji se odijeva u žensku odjeću radi užitka ili performansa. Pristojno je oslovljavati drag queen sa “ona” kada su u dragu, a sa “on” kada nisu u dragu (nisu nužno homoseksualno orijentirani);

Drag king: žena koja se odijeva u mušku odjeću u svrhu performansa, zabave ili osobnog ispunjenja predstavljajući vlastitu definiciju muškosti. Takvo izražavanje može biti personifikacija muškaraca, kulturološko izražavanje, butch stvarnost, proširivanje identiteta ili oblik parodije. Pristojno je oslovljavati drag kinga sa “on” kada su u dragu, a sa “ona” kada nisu u dragu (nisu nužno homoseksualno orijentirani);

Transeksualac_ka: osoba koja ima jasnu želju i nakanu da promijeni svoj spol, osoba koja je napravila prelaz i tako svakodnevno živi ili osoba koja je fizički modificirala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operaciju) svoje tijelo da bi izrazila svoju rodnu prezentaciju;

MTF: modifikacija iz muškarca u ženu, često se odnosi na transeksualnu, ali ponekad na transrodnu osobu ili cross-dressera;

FTM: modifikacija iz žene u muškarca;

Trans: sveobuhvatni pojam za one koji prelaze rodne ili spolne granice;

Transvestit: osoba koja uživa u nošenju odjeće drugog spola/roda (bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju);

KAKAV JE ODNOS IZMEĐU TRANSRODNOSTI I SEKSUALNE ORIJENTACIJE?

Seksualna orijentacija se odnosi na emotivnu i seksualnu privlačnost prema muškarcima, ženama ili prema osobama oba spola, dok se rodni identitet odnosi na doživljaj sopstvenog identiteta, odnosno sebe kao žene, muškarca ili transrodne osobe. Najčešće se dešava da osobe koje privlače žene prije tranzicije nastave da ih privlače žene i poslije tranzicije, i u drugom slučaju - osobe koje privlače muškarci prije tranzicije, nastave da privlače muškarci i poslije tranzicije (mada ima i suprotnih slučajeva). To znači da, na primjer, trans-žena (rođena u tijelu muškarca) koju privlače muškarci prije tranzicije, poslije tranzicije mijenja seksualnu orijentaciju jer je i dalje privlače muškarci, ali je ona nakon tranzicije percipirana kao heteroseksualna žena. Transrodnost ne treba miješati sa seksualnom orijentacijom!

LITERATURA

- American Psychological Association (2002): Answers to Your Question, For a Better Understanding of Sexual Orientation & Homosexuality, dostupno na: <http://www.apa.org/topics/sexuality/orientation.pdf>
- Australian Psychological Society (2007): Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) Parented Families, dostupno na: <http://www.psychology.org.au/Assets/Files/LGBT-Families-Lit-Review.pdf>
- BBC News (2008): Male transsexual gene link found, dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/7689007.stm>
- Canadian Psychological Association (2006): Marriage of Same-Sex Couples, dostupno na: <http://www.cpa.ca/cpaweb/userfiles/Documents/Marriage%20of%20Same-Sex%20Couples%20Position%20Statement%20-%20October%202006%20%281%29.pdf>
- R. Francoeur/M. Cornog/T. Perper/N. A. Scherzer (1995): The Complete Dictionary of Sexology. New York: Continuum Press.
- B.L. Frankowski (2004): Sexual Orientation and Adolescents. u Pediatrics nr. 113: 1827-1832.
- Gregory M. Herek (2009): Facts About Homosexuality and Child Molestation, dostupno na: http://psychology.ucdavis.edu/rainbow/html/facts_molestation.html
- Frank P. M. Kruijver et.al. (2000): Male-to-Female Transsexuals Have Female Neuron Numbers in a Limbic Nucleus, in The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism, vol. 85 no. 5 2034-2041, dostupno na: <http://jcem.endojournals.org/content/85/5/2034.full>
- Jelena Poštić (2003): Razumijevanje transrodnosti, u Zarez. Dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja, dostupno na: http://transserbia.org/index.php?option=com_content&view=article&id=18:razumijevanje-transrodnosti&catid=13:transrodnost&Itemid=29
- Jelena Poštić, Svetlana Đurković i Amir Hodžić (2010): LGBTIQ vježbanka: O spolu, rodu, seksualnoj orijentaciji i seksualnosti. Sarajevo: Udruženje Q.
- Aleksandar Štulhofer (2004): Uvod u razumijevanje seksualne orijentacije, u Tea Nikolić (ur.): Kako se orijentišemo? Studija o seksualnoj orijentaciji. Beograd: Deve.
- United States District Court for the District of Massachusetts (2009): Michael Lamb, Affidavit, dostupno na: <http://www.glad.org/uploads/docs/cases/gill-v-office-of-personnel-management/2009-11-17-doma-aff-lamb.pdf>
- Sunčica Vučaj (2009): Treći glas. Coming out i lezbejke u Srbiji. Beograd: Labris.

**JASMINA ČAUŠEVIĆ
SANDRA ZLOTRG**

**UVREDLJIVA I POLITIČKI
KOREKTNNA TERMINOLOGIJA
VEZANA ZA LGBT OSOBE**

Prava LGBTTIQ osoba prepoznata su zakonskim regulativama demokratskih zemalja i garantirana antidiskriminacijskim zakonima. U članu 2. Zakona o ravnopravnosti spolova BiH piše: “Diskriminacija po osnovu spola i spolne orijentacije zabranjena je“. Istospolno orijentirane osobe ne ugrožavaju tradicionalno shvaćenu porodicu i društvene vrijednosti, niti nameću svima svoj način života kada traže svoja prava ili ukazuju na diskriminaciju koju trpe.

Homofobija se na najrazličitije načine iskazuje u društvu, institucijama i uopće u kulturi u kojoj živimo. Homofobija predstavlja izrazito negativan stav ili osjećanje prema homoseksualnim osobama. Pojam ima raznolika značenja, ali se sva svode na mržnju prema homoseksualnosti, neprijateljstvo, pa i strah, što sve zajedno uzrokuje diskriminaciju, predrasude ili nasilje nad osobama homoseksualne orijentacije, bez obzira na spol. Pojam je usko povezan sa rasizmom, fašizmom i seksizmom, jer su u osnovi svih ovih pojava strah, mržnja, diskriminacija i nasilje prema Drugacijem.

UPUTE ZA KORIŠTENJE SENZITIVNOG JEZIKA I POLITIČKI KOREKTNE TERMINOLOGIJE

Uvredljivo: “homoseksualizam“

Preporučljivo: “homoseksualnost“, “homoseksualne osobe“, “gej“, “gej muškarac“ ili “lezbejka“, “gej osoba/ljudi“, “LGBT osobe/ljudi/zajednica“

Termin “homoseksualizam“ ne postoji, baš kao što ne postoji ni pojam “seksualizam“. Korištenje ovog termina ukazuje na slaganje sa ideologijom homofobije, jer se ovakvim terminom pokušava dokazati da se prava LGBTTIQ osobama trebaju ukinuti, jer je u pitanju neki štetni poredak, “izam“ ili poremećaj. Ispravan termin je homoseksualnost ili istospolna orijentacija ili LGBT osobe. Poželjno bi bilo da se koristi “gej“ ili “lezbejka“ ili “biseksualna osoba“ da se opišu osobe koje privlači isti spol. Molimo vas da izbjegavate korištenje riječi “homoseksualizam“ osim u direktnim citatima, uz naglašavanje/komentar da je ova riječ ciljano izmišljena, pogrdna i uvredljiva.

Uvredljivo: “legalizacija homoseksualnosti“

Preporučljivo: “dekriminalizacija homoseksualnosti“

Termin „legalizacija homoseksualnosti“ predstavlja pogrešan kontekst upotrebe riječi legalizacija. O legalizaciji možemo govoriti kada govorimo o legalizovanom braku, legalizovanoj istospolnoj zajednici. Pokušajte izbjegavati korištenje ove riječi kada želite da govorite o dekriminalizaciji homoseksualnosti. Dekriminalizacija muškog homoseksualnog ponašanja u Bosni i Hercegovini se desila u devedesetim. U Federaciji Bosne i Hercegovine 1996, a u Republici Srpskoj 1998. godine na način da je krivično djelo protivprirodni blud izbačen iz oba zakona. Također, zakon Brčko distrikta (2003) ne poznaje bilo koji oblik krivičnog gonjenja na osnovu seksualne orijentacije.

Uvredljivo: “homoseksualni/a odnos/veza“, “homoseksualni par“, “homoseksualni seks“ itd.

Preporučljivo: “veza“ (ili “seksualna veza“), “par“ (ili, ako je nužno, “gej/lezbejski par“) “seks“, itd.

Identificirati istospolni par kao “homoseksualni par“, karakterizirajući njihovu vezu kao “homoseksualnu vezu“, ili identificirati njihovu intimnost kao “homoseksualni seks“ nepotrebno je i stoga uvredljivo, te bi se trebalo izbjegavati. Ove konstrukcije riječi korištene su od strane anti-gej aktivista da bi se oklevetali gej ljudi, parovi i njihove veze.

Pokušajte izbjegavati posebno obilježavanje aktivnosti, emocije ili veze gej, lezbejski ili biseksualnih osoba osim ako biste aktivnosti, emocije ili veze strejt osoba isto tako posebno označili kao “strejt“. U mnogim slučajevima, vaši čitatelji_ce, gledatelji_ice ili slušatelji_ice moći će prosuditi spol ljudi i/ili orijentaciju putem imena osoba o kojima se govori, kroz vaš opis i zamjenice koje ćete koristiti. Također, ne navodite za heteroseksualni par da je “normalni par“ čime se aludira na to da je istospolna veza nenormalna, neprirodna.

Uvredljivo “seksualne sklonosti“

Preporučljivo “seksualna orijentacija“ ili “orijentacija“

Izraz “seksualne sklonosti“ obično se koristi da se sugerira da je seksualna orijentacija LGBT osoba isključivo i jedino stvar njihovog izbora i da bi se mogla “izliječiti“. Opis seksualne orijentacije je fizička, romantična i/ili tjelesna privlačnost pojedinca/ke prema pripadnicima/ama istog i/ili suprotnog spola i uključuje lezbejke, gej muškarce, biseksualne i strejt osobe.

Uvredljivo “gej životni stil“ ili “homoseksualni životni stil – homoseksualni lifestyle“

Preporučljivo “gej život“ ili “gej i lezbejski život“

Nema specijalnog lezbejskog, gej ili biseksualnog životnog stila, kao što ni heteroseksualni životni stil nije poseban samo zbog svoje seksualnosti. Lezbejke, gejevi i biseksualne osobe su različite načinom koji žive svoje živote. Termin “gej životni stil“ treba prepustiti mjesto individualnom životnom stilu svake LGBTTIQ osobe. Fraza “gej životni stil“ koristi se da se omalovaže LGBTTIQ osobe, jer sugerira da je njihova “specijalna“ orijentacija njihov izbor, jer su se povelili za modom, te da se, shodno tome, može promijeniti i “izliječiti“.

Uvredljivo “priznao_la da je homoseksualac (gej), lezbejka ili biseksualna osoba“ ili “deklarirani_a homoseksualac (gej), lezbejka ili biseksualna osoba“

Preporučljivo “otvoreno lezbejka“, “otvoreno gej“, “otvoreno biseksualna osoba“

Termin se koristi da opiše one koji_e su otvoreno lezbejke, gej ili biseksualne osobe ili koje su nedavno “izašle iz ormara“ (termin koji se također koristi je: “autovali_e se“). Riječ “priznao_la“ ili “deklarirani_a“ sugerira da biti gej, lezbejka ili biseksualna osoba jeste nešto sramno i da je potrebno da ostane skriveno.

Uvredljivo: “posebna/specijalna prava“

Preporučljivo: “jednaka prava” ili “jednaka zaštita”

Protiveći se uvođenju antidiskriminacijskih zakona, anti-gej aktivisti vrlo često karakteriziraju jednaka prava i/ili jednaku zaštitu prava LGBT osoba kao “posebna prava“. LGBT osobe ne zahtijevaju niti imaju posebna prava – LGBT osobe žele jednaka prava i jednaku zaštitu.

Uvredljivo: “peder“, “pederčina“, “pederko“, “tetkica“, “homo“, “lezba“, “lezbača“, “muškarača“, “muškobanjasta“, “homić“, “trandža“, “žene koje mrze muškarce“, “hermafrodit“ i slično.

Kriterij za korištenje ovih termina je isti kao i u korištenju govora (riječi) mržnje prema drugim manjinama. Kako te riječi ne bi predstavljale standard u medijima, poželjno je da novinari/ke naglase da su ove riječi nepristojne i ponižavajuće za ezbejke, gej, biseksualne ili transrodne osobe. Navedene riječi se mogu koristiti kad se citira neka osoba ali sa obaveznom napomenom da su nekorektne i ponižavajuće.

Uvredljivo: “devijantno“, “disfunkcionalno“, “bolesno“, perversno“, “poremećeno“, “destruktivno“, “zastranjajuće“, “nenormalno“ i sl.

Pretpostavka da su lezbejke, gej, biseksualne i transrodne osobe psihološki poremećene odbačena je 1970. godine od strane Svjetske zdravstvene organizacije. Danas riječi kao što su “devijantno“, “bolesno“ i “poremećeno“ obično služe da prikažu lezbejke, gej, biseksualne i transrodne osobe manje čovječnim, mentalno bolesnim ili opasnim za društvo. Svrstavanje LGBTTIQ osoba zajedno sa pedofilijom, seksualnim iskorištavanjem djece, incestom i zoofilijom često se koristi da se sugerira da LGBT osobe predstavljaju prijetnju po društvo, posebno po djecu. Dokazano je da među pedofilima, zoofilima i incestuoznim osobama nema više homoseksualnih nego heteroseksualnih osoba, a također nema direktne povezanosti između seksualne orijentacije osobe sa navedenim zločinima i kažnjivim djelima. Riječi kao što su ove trebale bi se izbjegavati u izvještavanju o LGBT osobama. Ako se moraju koristiti, trebalo

bi da budu naglašene kao direktan citat određene osobe, uz napomenu da su pogrdne.

Uvredljivo “ono-ona-on“, “to-ta-taj“, trandža“, “hermafrodit“ i slično

Preporučljivo “transrodna osoba“, “interseksualna osoba“

Ovi nazivi imaju cilj da obezvrijede i dehumaniziraju transrodne i interseksualne osobe i krajnje su politički i etički nekorektni.

LITERATURA

- Jasmina Čaušević i Sandra Zlotrg (2011): Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima. Sarajevo: Udruženje za jezik i kulturu Lingvisti i Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu.
- Vesna Jarić i Nadežda Radović (2010): Rečnik rodne ravnopravnosti. Beograd, Novi Sad: Art print.
- Adrijana Zaharijević (2003): Kratki pojmovnik queer teorije. U: Dajan Fas (ur.), Hrestomatija. Unutra/Izvan. Beograd: Centar za ženske studije.

RJEČNIK OSNOVNIH LGBT POJMOVA

AKTIVIZAM

Političko uvjerenje da djelovanje na individualnoj ili kolektivnoj ravni može izazvati socijalne i političke promjene. Aktivistički stav ne poriče značaj konvencionalnih institucionalnih struktura (pravo, mediji, obrazovanje itd.), nego podstiče ljude da im pristupe direktno. Iako aktivizam po definiciji nije nužno radikaln, on se najčešće javlja u domenu u kojem je neki oblik diskriminacije postao odveć represivan, te se zbog toga nerijetko suprotstavlja odnosima moći koji teže da održe status quo.

BIFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama koje provode heteroseksualne (u tom slučaju često je sinonimna sa homofobijom) ili homoseksualne osobe

BIOLOŠKI SPOL

Određenje determinisano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). Konstruktivističke teorije tvrde da je spol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija)

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama oba spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT

Sintagma koja potiče iz fraze coming out of the closet, već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkrice i kao manje ili više javna

obznana. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj (spolna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.)

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj, naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa, ima ili bi imala efekat dovođenja nekog lica ili grupe lica u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druga lica.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neko lice ili grupa lica dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj za razliku od nekog drugog lica ili grupe lica u sličnim situacijama.

INSTITUCIONALIZIRANA DISKRIMINACIJA

Društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta grupa grupa bijelih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili srednje-više klase (klasa). Svi koji na ovaj ili

onaj način odstupaju od date grupe, tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju grupu koja je od ove brojnija). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopće), održava se putem spomenutih ustanova.

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Opisuju diskriminaciju koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (na primjer, ista osoba može doživjeti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rasnu diskriminaciju, itd.). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme, te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva lica i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada će se njime stvoriti zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent.

MOBING

Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu, čija je svrha ili posljedica ili degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe.

SEGREGACIJA

Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druga lica na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije u skladu sa definicijom diskriminacije.

DRAG

Riječ se izvorno koristila u Šekspirovom Glob teatru kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako glumica nije bilo). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerusavanje (otuda fraza in drag – prurušen u odjeću suprotnog spola). Njime se prije svega referiše na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju, oponašajući žene, i time sprovede rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra fiksiranim. Drag-kralj (drag king) je lezbejka/strejt žena koja simulira muškarca. Drag-kraljica (drag queen) je gej/strejt muškarac koji simulira ženu.

DRUGA PORODICA

Mreža prijatelja_ica, partnera_ki i bivših partnera_ki od kojih LGBT osoba traži (i dobija) podršku, ponekad da bi nadoknadila ono što joj je uskraćeno u njenom primarnom okruženju.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina je razdražen, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane vesele (gej) žene, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike prisvajaju taj izraz kao zamjenu za klinički naziv homoseksualna osoba. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz homoseksualac, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni riječju gej.

GEJ MUŠKARAC

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog spola. Zbog historijske opterećenosti termina homoseksualac, preporučuje se da se koristi ovaj neutralni termin.

GENDERFOBIJA

Diskriminacija na bazi roda (rodnih uloga, izražavanja i normi) koja proističe iz neprihvatanja i negiranja prava individua na ličnu koncepciju spolnog/rodnog identiteta i izražavanja.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje protiv LGBT osoba odnosi se na javno izražavanje koje podrazumijeva širenje, promovisanje ili opravdavanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema LGBT osobama - na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili mišljenja drugih društvenih autoriteta koja se objavljuju u štampi ili na internetu, a koja imaju za cilj poticanje mržnje.

HETEROFBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, prerasude i/ili diskriminacija prema homoseksualnim

osobama, institucijama koje su zasnovane na heteroseksualnim odnosima (brak, porodica) ili institucijama koje podržavaju ove odnose (crkva, država).

HETERONORMATIVNOST

Može se definisati kao pretpostavka da su svi heteroseksualni, odnosno, da je heteroseksualnost idealna i superiorna u odnosu na homoseksualnost ili biseksualnost. Heteronormativnost također uključuje privilegovanje normativnog izražavanja roda - ono što je nužno ili nametnuto pojedincima, kako bi ih percipirali ili prihvatili kao pravog muškarca ili pravu ženu, tj. u okviru jedinih dostupnih kategorija.

HETEROSEKSIZAM

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja LGBT osoba.

HETEROSEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama suprotnog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog spola.

PRINUDNA HETEROSEKSUALNOST

Sintagma nastala u teoriji lezbejskog feminizma (Adrienne Rich [Edrijen Rič]) koja upućuje na složene mnogostruke forme odnosa među ženama. Po lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodicom) služenja muškarcu. S druge strane, historijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živjele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima

na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu bio ključ za tumačenje načina na koji funkcionise patrijarhat. Od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku pretpostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan_a.

HOMOFOBIIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, prerasude i/ili diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [vidjeti bifobija]). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rada nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricati će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo, kada za neku ženu mislimo da je lezbejka samo zato što nije u stanju da pronađe muškarca ili zato što želi da bude muškarac; ili kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cjelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

INTERNALIZIRANA HOMOFOBIIJA

Internalizirana mržnja prema sebi nastaje kao posljedica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica. To podrazumijeva često konfliktna osjećanja da su nestrejt osobe u srži loše i inferiorne ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na

čitavom svijetu nema sigurnog prostora; da se može vjerovati samo pripadnicima_ama grupe i da se pripadnicima_ama iste grupe ne smije ni po koju cijenu vjerovati; da se radi sigurnosti zauvijek treba skrivati; da radi sigurnosti svuda i uvijek treba istupati i otkrivati svoju orijentaciju itd.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju da je uvredljiv. Bolji termini su gej, gejevi i lezbejka.

INTERSEKSUALNA OSOBA

Osobe koje su rođene s hromozomskim, hormonskim ili genitalijskim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima muške ili ženske kategorije, zbog svoje seksualne ili reproduktivne anatomije. Ova riječ je zamijenila pojam hermafrodit, koji je obimno korišten od strane liječnika tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra nestručnim. Interseksualnost može poprimiti različite oblike i obuhvatiti različita stanja interseksualnih osoba.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. Lezbejka je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, patrijarhату, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama.

LGBT

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBT u društvenom i političkom aktivizmu. Ponekad pojam LGBT može biti proširen i uključiti i interseksualne i queer osobe (LGBTIQ).

LGBTTIQ

Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.

MIZOGINIJA

Mržnja prema ženama ili ženskom rodu u načelu.

OUT (AUT)

Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/spolno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

OUTIRATI (AUTIRATI)

Čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno i protivni se tome da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome pričati o seksualnoj orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u BiH termin autirati se također koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako, na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

PATRIJARHAT

Društveni sistem u kojem muškarci imaju dominantnu ulogu u odnosu na žene. Patrijarhalni sistem vrijednosti i društvenih normi čini temelj na kojem se održavaju postojeći sistemi odnosa moći i privilegija

koje se u kontinuitetu dodjeljuju muškarcima.

PEDER

U homofobičnoj upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira rodni lik slabasnog i feminiziranog muškarca. Sam termin, po nekima, vodi porijeklo od srednjovjekovne prakse spaljivanja sodomita na snopovima pruča (faggot). Riječ peder u nehomoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samoafirmativno parodiranje strejt konotacija.

POLIAMORIJA

Mnogostruke ljubavne veze, otvorene, nasuprot tradicionalnim vezama. Uslov je da sve osobe u ovim odnosima znaju jedna za drugu i da su ti odnosi zasnovani na konsenzusu.

QUEER

Riječ se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama. Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobože fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBT su njime bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBT identiteta u njemu nije povlašćen), on postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge transeksualne, biseksualne pa čak i heteroseksualne osobe, čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde monogamnog heteroseksualnog braka, prihvatili_e su ovu oznaku kao seksualni disidenti_disidentkinje. Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi

opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

QUEER TEORIJA

Škola književne i kulturne kritike, koja se u SAD pojavila početkom osamdesetih godina, duguje svoje intelektualno porijeklo feminističkoj teoriji i francuskim filozofima, kao što su Michel Foucault (Mišel Fuko) i Jacques Derrida (Žak Derida). Queer teoretičari_ke analiziraju sve tipove tekstova u cilju razobličjenja temeljnog značenja, distinkcija i odnosa moći u kulturi koja je proizvela tekst. Analize otkrivaju složene kulturne strategije kojima je omogućena regulacija seksualnog ponašanja, što često rezultuje represijom i diskriminacijom seksualnih disidenata_kinja koji krše seksualne tabue ili se ne uklapaju u kulturno sankcionisane rodne uloge. Ciljevi queer teoretičara_ki su destabilizacija kulturnih ideja o prirodnosti, normalnosti, seksualnosti i termina hetero- i homoseksualnosti koji su korišteni u svrhu diskriminisanja osoba koje se nisu saobražavale zapadnom idealu monogamnog heteroseksualnog braka. Queer teorija se mahom vezuje za teoriju društvenog konstruktivizma i u neskladu je sa esencijalističkim postavkama (recimo, teza da je neko po svojoj suštini ili bitnom određenju gej muškarac, odnosno lezbejka) koje postoje unutar starije (ali i novije) konceptualizacije neheteroseksualnog identiteta (vidjeti lezbejski identitet). Neka od najpoznatijih imena u queer teoriji svakako su Judith Butler (Džudit Batler), Eve Kosofsky Sedgwick (Iv Kosofski Sedžvik), Cindy Patton (Sindi Paton), Diana Fuss (Dajana Fas), Leo Bersani i drugi.

ROD

Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Također, individualni konstrukt sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu muškog i ženskog.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju sopstvenog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, rodno izražavanje), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukt koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi imaju problem pri identifikiranju sa spolom dodijeljenim pri rođenju - ove osobe nazivamo transrodne osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao heteroseksualne, biseksualne i homoseksualne.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSIZAM

Diskriminacija i/ili stavovi, uslovi i ponašanje kroz koje se vrši promocija stereotipa i represivnih društvenih uloga i normi na bazi spola i roda. Posebno se odnosi na norme, vrijednosti, uvjerenja, strukture i sisteme koje marginalizuju i podređuju žene dodjeljujući muškarcima

moć, privilegije i preimućstva. Oblik nasilja koje se nad ženama vrši individualno ili institucionalizovano.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Izbjegavajte korištenje uvredljivog izraza seksualna preferencija, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promijeniti.

SEKSUALNI IDENTITET

Seksualni identitet odnosi se na to kako sebe nazivamo i percipiramo. Ti nazivi uključuju strejt, gej, bi, queer, neodređen_a, neodlučan_a, aseksualan_a i dr. Naše seksualno ponašanje i način na koji sebe određujemo (identitet) predstavljaju stvar mogućeg izbora/odluke i ne podrazumijevaju samo binarni koncept muško – žensko.

SPOL

Klasificiranje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseksualni. Društveno prihvaćeni su samo muški i ženski spol.

SPOLNI IDENTITET

Individualno identificiranje po pitanju spola i spolne pripadnosti, koji ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem.

STIL ŽIVOTA

Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki te izbegavajte njegovo korišćenje. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

STREJT (STR8 ILI STRAIGHT)

Označava, prije svega, nešto pravo, bez

skretanja, nešto nepomiješano, ali i nešto konvencionalno, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, normalne i prirodne. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u queer zajednici.

TRANSGENDER (TRANSRODNO)

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko, djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i spolnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji je rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodnih uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manire, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama muško i žensko, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere_ke. Transrodni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodnih identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodnih identiteta. Oznake za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodnim identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac, na primjer, je transrodni muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ

transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije) svoje tijelo i prezentaciju, izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

TRANSFOBIJA

Po analogiji sa bifobijom i homofobijom, oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transeksualnih, transrodnih osoba. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke i biseksualne osobe.

INTERNALIZOVANA TRANSFOBIJA

Karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

TRANVESTIJA (TRANVESTITE_I)

Tranvestiti su osobe koje vole da nose odjeću suprotnog spola. Tranvestija, tj. preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Tranvestiti_e mogu biti i heteroseksualne i istospolno orijentisane osobe.

TRANZICIJA

Predstavlja proces promjene rodnog izražavanja neke osobe u cilju usaglašavanja sa unutrašnjim doživljajem sopstvenog roda.

TROUGAO (CRNI ILI ROZI)

Tokom Drugog svjetskog rata nacisti su u svojim konc-logorima ružičastim trouglom obilježavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom Drugog svjetskog rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istospolno orijentisanih osoba.

ZASTAVA DUGINIH BOJA

Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LGBTTIQ pokreta.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Odnosi se na kaznena djela motivisana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg ježrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBT grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počinioca kaznenog djela seksualna orijentacija ili rodni identitet.

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, nepolitička i neprofitna organizacija koja promovise puno poštovanje ljudskih prava i smanjuje nivo diskriminacije na osnovu spola, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, osnažujući marginalizirane grupe kroz aktivnosti u zajednici, promovišući ljudska prava u društvu i zagovarajući promjene politika vlasti.

Sarajevski otvoreni centar je osnovan 2007. godine i od tada neprekidno radi i širi obim svog djelovanja, od međureligijske edukacije i kulturnih programa do programa ljudskih prava, pogotovo prava žena, te prava lezbejki, gej, biseksualnih i transrodnih (LGBT) osoba. Intenzivno radimo od 2011. godine, kada smo otvorili naš prvi ured, te okupili_e tim ljudi koji stalno rade u Sarajevskom otvorenom centru. Danas, naš tim čini dvanaest zaposlenih i dvije volonterke, a članovi smo sljedećih mreža:

- Koalicija protiv govora i zločina iz mržnje
- Ženska mreža u BiH
- Regionalna mreža protiv homofobije
- Babelnor mreža
- Mreža izgradnje mira u BiH
- Mreža pravde u BiH
- Koalicija Jednakost protiv etničke diskriminacije
- Omladinska mreža BiH

Fokusirani_e smo na podizanje svijesti unutar državnih institucija/zvaničnika_ca o potrebi da se u potpunosti implementiraju međunarodni, evropski i državni standardi iz oblasti ljudskih prava žena i LGBT osoba, te na podizanje svijesti građana_ki o pravima LGBT osoba i političkim, društvenim i ekonomskim pravima žena. Jedan od naših bitnih ciljeva jeste i osnaživanje i jačanje LGBT zajednice kroz implementaciju aktivnosti koje joj pružaju podršku vezanu za njena prava i potrebe.

www.soc.ba
www.lgbt-prava.ba
office@soc.ba

Priručnik za novinarke i novinare

IZVAN ČETIRI ZIDA

o profesionalnom i etičkom izvještavanju
o LGBT temama

Publikaciju **Izvan četiri zida** možete preuzeti u prostorijama Sarajevskog otvorenog centra ili na web stranicama: www.soc.ba i lgbt.prava.ba

M	1	522/238
E D	2	522/88
I J I	3	522/72
D A N I	4	522/70
L G B T	5	522/28
P R A J D	6	
C O M I N G O U T	7	
S H O W B I Z A R N O S T	8	

Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama u 2011. i 2012. godini

Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak

ČEKAJUĆI RAVNOPRAVNOST

Publikaciju **Čekajući ravnopravnost** možete preuzeti u prostorijama Sarajevskog otvorenog centra ili na web stranicama: www.soc.ba i lgbt.prava.ba

KORISNI LINKOVI

WEB STRANICE I PORTALI U BOSNI I HERCEGOVINI I REGIJI:

BIH:

www.soc.ba
www.okvir.org
www.diskriminacija.ba
www.manjine.ba
www.zendskaposla.ba
www.oneworldsee.org

CRNA GORA:

www.lgbtprogres.me
www.montenegro-gay.me

SRBIJA:

www.labris.org.rs
www.gsa.org.rs
www.gay-serbia.com

HRVATSKA:

www.queer.hr
www.kontra.hr
www.iskorak.org
www.lori.hr
www.gay.hr

NOVINARSKA UDRUŽENJA U BOSNI I HERCEGOVINI

VIJEĆE ZA ŠTAMPU U BIH

www.vzs.ba
info@vzs.ba
+387 33 272 270
+387 33 272 271

UDRUŽENJE/UDRUGA "BH NOVINARI"

www.bhnovinari.ba
bhnovinari@bhnovinari.ba
+387 33 223 818

DRUŠTVO NOVINARA BIH

drustvonovinarabih@bih.net.ba
+387 33 559 200

**LGBT-
PRAVA.BA**

Web portal o pravima LGBT osoba u BiH